

מבט על, גיליון 590, 13 באוגוסט 2014

**תנודות בעמדת הממשל כלפי פעילותה הצבאית של ישראל
במסגרת מבצע "צוק איתן"**

זכי שלום

מאפייני עמדת הממשל

מתחילת העימות הצבאי ברצועת עזה אימץ ממשל הנשיא אובמה עמדה ברורה וחד משמעית באשר לזכותה של מדינת ישראל להגן על עצמה. בשלבים הראשונים, כאשר האיום העיקרי על ישראל היה שיגור הטילים לעברה, ביקש הממשל מישראל להסתפק בפעילות תגובה אווירית ולהימנע ממבצע קרקעי. לאחר שסוגיית המנהרות עלתה על הפרק כאיום ממשי על ישראל, חזר הממשל והדגיש את זכותה של ישראל להגן על עצמה, אך ביקש להגביל זאת להסרת האיום הכרוך בשיגור טילים ובחדירה דרך המנהרות. בעקבות הביקורת שהוטחה נגד הממשל על כך שאינו מפגין תמיכה עמוקה בישראל, טרח מזכיר המדינה – לפחות במקרה אחד – לחזק את ממד הלגיטימיות של הפעולה הישראלית באמצעות הקביעה, שזו "פעולה ראויה ולגיטימית" (appropriate and legitimate).

במקביל, חזרו ראשי הממשל והביעו את דאגתם העמוקה נוכח הפגיעה הקשה באוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה במהלך מבצע "צוק איתן". פה ושם ניתן אזכור גם לסבל של האוכלוסייה בישראל, אך תשומת הלב של הממשל התמקדה ברובה בסבל של "חפים מפשע" ברצועת עזה. נוכח העובדה שהממשל מודע היטב לכך, שישאל עושה כל מאמץ להימנע מפגיעה באוכלוסייה אזרחית, ניתן לפרש את ההתייחסות הפומבית המודגשת לסבל של תושבי עזה, במידה רבה, כניסיון להצר את חופש התמרון של ישראל בפעילותה הצבאית ברצועה. בהזדמנות אחת לפחות, ניתן היה להבחין במסר מפורש של הנשיא לישראל להקל את הלחץ הצבאי על עזה נוכח העובדה שכבר נגרם נזק משמעותי לחמאס מפעילותה הצבאית.

לא אחת יצר הנשיא אובמה הקשר בין העימות הצבאי ברצועה וכישלון תהליך השלום. הוא אינו אומר זאת במפורש, אך בדבריו חבוי מסר ולפיו הגם שחמאס הוא האחראי למתיחות עם ישראל, זו אינה נקיה מכל אשמה לכך. מזכיר המדינה "נתפס" בהתבטאות חמורה כלפי ישראל ופעילותה הצבאית. קביעתו ש"על שני הצדדים לחזור לשפיות" – When is everybody going to come to their senses – יוצרת גזירה שווה בין הפעילות של ישראל וחמאס. ולבסוף ראוי לציין בהקשר זה התבטאות, מוזרה משהו, לא מחמיאה לישראל, של סגן ראש המועצה לביטחון לאומי, בן רודס, המעבירה מסר ברור ולפיו ישראל אינה פועלת ככול יכולתה, כדי למנוע הרג מיותר של אזרחים ברצועה. כדי לאשש את דבריו הוא טרח להציע לישראל ללמוד מן הפעילות של הצבא האמריקני באפגניסטן באמרו:

I think you can always do more. The U.S. military does that in Afghanistan. We go to great lengths. But we believe in densely populated areas like this you have to go the extra mile to avoid loss of civilian life.

עמדת הממשל לאחר הפרת הסכם הפסקת האש

לאחר קריסת הפסקת האש בעקבות פעולת ההרג והחטיפה שביצעו אנשי החמאס ב-1 באוגוסט 2014, הסתמן מפנה חיובי מצד הממשל כלפי פעילותה הצבאית של ישראל ברצועה: ארצות הברית גינתה את פעולת חמאס וקבעה, שהיא מהווה "הפרה בוטה" (outrageous violation) של הסכם הפסקת האש. האשמה למצב החדש שנוצר הוטלה באורח בלעדי (unequivocally) על חמאס. הממשל קבע, כי ההבנות סביב הפסקת האש העניקו לישראל זכות להמשיך בפעילות לנטרול המנהרות. ישראל צודקת לחלוטין (entirely right) בעמידתה על זכות זו. עם זאת ישראל אינה צריכה להתקדם לעבר ריכוזי אוכלוסייה מעבר למיקומם הנוכחי של כוחותיה.

ראשי הממשל הבהירו כי אם הפלסטינים רציניים בכוונתם לפתור את המשבר, עליהם להחזיר את החייל החטוף ללא תנאי, מוקדם ככל האפשר (immediately and unconditionally). הנשיא הדגיש עוד, כי ארצות הברית נותנת ביטוי לתמיכתה בישראל לא רק במלים אלא גם במעשים. כך למשל היא העבירה לישראל מענק בסך 225 מיליון דולר לצורך הרחבת פעילותה של מערכת 'כיפת ברזל'. ארצות הברית תסייע ככל האפשר, כדי להבטיח את יכולתה של ישראל להגן על אזרחיה. ארצות הברית נמצאת בקשר הדוק ורצוף עם ישראל בדרגים הגבוהים ביותר וגם ב"דרגי השטח".

הגם שהנשיא האמריקאי חזר והדגיש את העובדה שהפגיעה באזרחי עזה מכבידה על מצפוננו (weigh on our conscience), הוא טרח להבהיר, לראשונה מאז תחילת העימות, בצורה מפורשת, כי הוא מודע היטב לדילמות הניצבות בפני ישראל במסגרת פעילותה הצבאית. בין השאר הוא ציין את "ההתנהגות חסרת האחריות בצורה שלא תיאמן של חמאס" (incredibly irresponsible actions on the part of Hamas) המשגר טילים לעבר ישראל מתוך ריכוזים של אוכלוסייה אזרחית. גם מזכיר המדינה תיאר את התנהלות חמאס כ"התנהגות מהממת שלא תיאמן" (most unbelievably shocking manner). כמו כן הדגיש הנשיא, כי המציאות שנוצרה אינה מרפה את ידיה של ארצות הברית להמשיך ולנסות להביא להפסקת אש, אלא שמשמיה זו קשה עתה יותר מבעבר על רקע העובדה שהן ישראל והן הקהילה הבינלאומית אינם יכולים עוד לתת אמון בהבטחות של חמאס וביכולתו לשלוט על כל הפלגים היריבים ברצועה.

עם זאת, ייתכן מאוד שהשינוי בהתבטאויות ראשי הממשל נבע מן הזעם הרב כלפי חמאס על כך שהפר בצורה כה בוטה התחייבויות מפורשות, שניתנו לממשל האמריקני בהקשר להפסקת האש. לפיכך, קשה להעריך אם, ולכמה זמן, ימשיך הממשל לגלות הבנה כה עמוקה לפעילותה הצבאית של ישראל ברצועה. תגובתו החמורה של הממשל להרג פלסטינים במבנה של אוניברסיטת ברצועה (disgraceful shelling) עשויה ללמד שהמפנה בהתבטאויות ראשי הממשל כלפי פעילותה הצבאית של ישראל ברצועה הוא קצר ימים: א. הממשל הזדרז לצאת בהודעת גינוי המטילה את האשמה לפגיעה באזרחים על ישראל. כל זאת עוד בטרם התקבל התחקיר של צה"ל. ב. ההודעה של הממשל קובעת במפורש שהחשד בדבר פעילות אנשי חמאס באזור אינו מצדיק סיכון חיייהם של אזרחים רבים כל כך. The suspicion that militants are operating nearby does not justify strikes that put at risk the lives of so many innocent civilians.

סיכום

ירי הטילים חסר ההבחנה לעבר ערים מרכזיות בישראל, חשיפת המנהרות שאיימו בצורה חמורה על יישובי עוטף עזה, העובדה שממשלת ישראל גילתה איפוק ונכונות חוזרת ונשנית להפסקת אש במהלך העימות, והתמיכה הרחבה בישראל הן בקונגרס והן בדעת הקהל, הובילו את ממשל אובמה מתחילת העימות לתמיכה חד משמעית, רצופה ואיתנה למדי בזכותה של ישראל להגן על עצמה מול חמאס. יחד עם זאת ממשל אובמה סייג את תמיכתו בישראל בתביעה ממנה להגביל את פעילותה הצבאית להסרת איום הטילים והמנהרות ולהימנע מפגיעה קשה באוכלוסייה אזרחית ברצועה.

יש להניח, שעמדת הממשל הוכתבה במידה רבה על רקע הצורך שלו שלא "לשבור את הכלים" מול בנות הברית היריבות באזור – תורכיה וקטאר מחד, מול מצרים סעודיה וישראל, מאידך. לממשל היה ברור שאם ברצונו לשמר לעצמו מעמד רלבנטי כלשהו במסגרת המאמצים להשגת הסדר, הוא חייב "לאזן" את תמיכתו בזכותה של ישראל להגן על עצמה, בהסתייגות קשה מן הפגיעה באזרחים ברצועה. ראוי לזכור שזהו העימות המלחמתי הראשון בו מעורבת ישראל, שבמסגרתו ארצות הברית אינה ממלאת תפקיד דומיננטי בהשגת הסדר לסיומו. תמונת מצב זו נובעת במידה רבה מן השחיקה שחלה במעמדה של ארצות הברית בשנתיים האחרונות, ואין ספק שהיא מעיקה על הממשל. מאמציו של הממשל "להשתלב" במגעים להשגת הסדר היו כרוכים בלא מעט רגעים מביכים עברו. בדרך קשה, ובהדרגה, השלים הממשל עם העובדה שמצרים, ולא ארצות הברית, היא הגורם המוביל בהשגת הסדר. כל אשר נותר לו עתה הוא "למזער נזקים" ככל האפשר.